

TED CHIANG

UTANDNING

ÖVERSATT AV
JOHN HENRI HOLMBERG

fri tanke

INNEHÅLL

Köpmannen och alkemistens port 9

Utandning 43

Vad som väntas av oss 65

Mjukvaruobjekts livscykel 69

Daceys patenterade automatiska nanny 179

Sanningen i fakta, sanningen i känslor 191

Den stora tystnaden 237

Omphalos 243

Vår oro är frihetens yrsel 277

Om novellerna 347

Författarens tack 359

VAD SOM VÄNTAS AV OSS

DETTA ÄR EN varning. Var snäll och läs noga.

Vid det här laget har ni förmodligen sett en Prediktor. När ni läser det här har de sålts i miljontal. För dem som inte har sett någon är det en liten apparat, inte olik en elektronisk bilnyckel. På apparaten finns bara en knapp och en stor grön lysdiod. Lampan tänds ett ögonblick om man trycker på knappen. Närmare bestämt tänds lampan en sekund innan man trycker på knappen.

De flesta människor säger att första gången de provar den känns det som om de spelade ett konstigt spel, där syftet är att trycka på knappen när de har sett lampan tändas, och att spelet är mycket lätt. Men försöker man bryta mot reglerna upptäcker man att det är omöjligt. Försöker man trycka på knappen utan att ha sett lampan tändas, tänds lampan omedelbart, och hur snabbt man än rör sig hinner man aldrig trycka på knappen förrän det har gått en sekund. Väntar man på att lampan ska tändas men tänker låta bli att trycka på knappen efteråt, så tänds lampan aldrig. Vad man än gör föregår ljuset alltid knapptryckningen. Det är omöjligt att lura en Prediktor.

I hjärtat av varje Prediktor finns en krets med en negativ tidsfördröjning; den sänder en signal bakåt i tiden. Hela omfattningen av vad den tekniken innebär kommer att bli uppenbar senare, när ni har lyckats åstadkomma negativa fördröjningar på mer än en sekund, men det är inte om den saken den här varningen handlar. Det omedelbara problemet är att Prediktorn visar att det inte existerar någon fri vilja.

Det har alltid funnits argument som säger att den fria viljan är en illusion; några av dem baserade på rent naturvetenskapliga resonemang, andra baserade på ren logik. De flesta är överens om att argumenten är ovedersägliga, men ingen godtar någonsin på allvar slutsatsen. Vår upplevelse av att ha fri vilja är för stark för att något argument ska kunna negera den. Det som krävs är i stället en demonstration, och det är det som en Prediktor tillhandahåller.

I det typiska fallet ägnar en individ flera dagar åt att tvångsmässigt leka med sin Prediktor, visa den för vänner och pröva olika idéer som går ut på att överlista den. Därefter kan det verka som att individen tappar intresset för apparaten, men ingen kan glömma vad den faktiskt påvisar. Under de följande veckorna börjar man inse vad det innebär att framtiden är fullständigt oföränderlig. När människor väl har förstått att deras val inte spelar någon som helst roll vägrar somliga av dem att över huvud taget välja alls. Som en hord kopior av Herman Melvilles berömda juristsekreterare Bartleby, som vägrade utföra sitt rutinarbete, ägnar de sig inte längre åt något som helst spontant beteende. Till slut måste en tredjedel av dem som spelat på en Prediktor läggas in på sjukhus eftersom de har slutat att ens äta. Slutstadiet är akinetisk mutism, ett slags rörlig koma. De kommer att följa rörelser med ögonen och då och då byta ställning, men ingenting mer. De har kvar sin rörelseförmåga, men har förlorat all motivation för att röra sig.

Innan människor började spela på Prediktorer var akinetisk mutism mycket sällsynt och främst en konsekvens av skador på gördelvindlingen i hjärnan. Nu sprider sig tillståndet som en kognitiv farsot. Människor har förut spekulerat i förekomsten av en tanke som skulle förgöra den som tänkte den, något slags onämnbart lovecraftsk fasa eller en gödelsk sats som får hela den mänskliga logiken att bryta samman. Men det visar sig att den tanke som gör oss till krymplingar är en som vi

alla har stött på: tesen att fri vilja inte existerar. Den kunde bara inte skada oss förrän vi började tro på den.

Läkare försöker argumentera med patienterna så länge de fortfarande svarar på tilltal. Vi har alla levt lyckliga, aktiva liv förut, påpekar de, och vi hade ingen fri vilja då heller. Varför skulle något vara annorlunda nu? »Ingenting ni gjorde i förra månaden var mer fritt valt än något ni gör i dag«, säger kanske en läkare. »Varför inte fortsätta att bete er likadant som ni gjorde då?« Patienterna svarar ständigt: »Men nu vet jag om det.« Och därefter säger somliga av dem aldrig något mer.

Några kommer att hävda att det faktum att Prediktorn ledde till den här beteendeförändringen innebär att vi faktiskt har fri vilja. En automat kan inte bli deprimerad, det kan bara en fritt tänkande varelse. Det faktum att somliga individer sjunker ner i akinetisk mutism medan andra inte gör det belyser bara vikten av att fatta ett val.

Olyckligtvis håller inte det resonemanget. Alla former av beteende är kompatibla med determinism. Ett dynamiskt system kan trilla ner i en attraktionsbassäng och hamna vid en fast punkt, medan en annan uppvisar kaotiskt beteende under obestämd tid, men båda är fullständigt deterministiska.

Jag sänder den här varningen till er från bara ett drygt år in i er framtid. Det är det första längre meddelande som kommer att uppfattas när kretsar med en negativ fördröjning på megasekunder används för att bygga kommunikationsutrustning. Andra meddelanden kommer att följa och handla om andra problem. Mitt meddelande till er är detta: Låtsas att ni har fri vilja. Det är livsviktigt att ni agerar som om era beslut spelar roll, trots att ni vet att de inte gör det. Verkligheten är oviktig: det viktiga är vad ni tror, och att tro på lögnen är det enda sättet att undvika att sjunka in i vaken koma. I vår tid är civilisationen helt beroende av självbedrägeri. Kanske har den alltid varit det.

Men trots det jag sagt vet jag att eftersom fri vilja är en illusion är det också förutbestämt vilka som kommer att sjunka ner i akinetisk mutism och vilka som inte kommer att göra det. Den saken kan ingen göra någonting åt; man kan inte välja vilken inverkan Prediktorn kommer att ha på en. Några av er kommer att duka under och några av er kommer inte att göra det, och att jag skickar er den här varningen kommer inte att påverka proportionerna. Varför har jag då skickat den?

Därför att jag inte hade något annat val.